

Snudebilleren *Phytobius olssoni* Israelson, 1972: Kendetegn og beskrivelse af danske habitater (Coleoptera, Curculionidae)

Viggo Mahler & Ole Vagtholm-Jensen

Mahler, V. & O. Vagtholm-Jensen: The weevil *Phytobius olssoni* Israelson, 1972, diagnostic characters and description of Danish habitats (Coleoptera, Curculionidae). Ent. Meddr 60: 89-92. Copenhagen, Denmark, 1992. ISSN 0013-8851.

The weevil *Phytobius olssoni* Israelson, 1972 is recorded from 4 Danish localities (districts WJ, NWJ and F). The habitats are described. The hostplant is *Peplis portula* L. Diagnostic characters for *Ph. olssoni* and some related species are given.

Viggo Mahler, Steen Billes Torv 8, 2., DK-8200 Århus N, Denmark.
Ole Vagtholm-Jensen, Søndermarksvej 301, DK-7190 Billund, Denmark.

I snudebillebindet i »Danmarks Fauna« (Hansen, 1965) er *Nanophyes globulus* Germar nævnt som en art, der kunne forventes fundet i Danmark, og som lever på Vandportulak, *Peplis portula* L. Yderligere 2 arter snudebiller, der er knyttet til samme plante, er fundet nær Danmark. Det drejer sig om *Nanophyes sahlbergi* Sahlberg og den i 1972 beskrevne *Phytobius olssoni* Israelson (Israelson, 1972). Da alle 3 arter er kendt fra både Skåne og det nordlige Tyskland, har danske coleopterologer i mange år eftersøgt bestande af *Peplis*, men på grund af plantens spredte forekomst og ret anonyme udseende var eftersøgningen i lang tid resultatløs.

Ved Vorbasse

I august 1986 fortalte Bjarne Moeslund om en kraftig forekomst af *Peplis* ved et mindre vandhul i den sydlige udkant af Sønderøgaard Plantage syd for Vorbasse (WJ) NG 06. Viggo Mahler arrangerede få dage efter, den 31.viii.1986, en ekskursion dertil, sammen med Jane Anderson og Anne Marie og Jørgen Mahler.

Vandhullet ligger tæt op til plantagen i et sandet hedeområde. Det er lavvandet og må variere meget i udstrækning efter nedbørs-

forholdene. På dette tidspunkt var arealet ca. 20 × 50 m. Midt i vandhullet var anbragt en foderautomat til ænder, hvilket havde bevirket, at sandbunden nu var dækket af et ret tykt lag slam.

På den tørlagte bred spirede små, spredte eksemplarer af *Peplis* frem, men trods nøje undersøgelse kunne der hverken findes gnavspor eller biller på dem. Højere oppe langs en del af bredden fandtes en tæt og kraftig, ca. 30 cm høj bevoksning af *Peplis*, der viste sig at have masser af millimeterstore, cirkelrunde gnavhuller i bladpladerne. Et par hurtige ryst af nogle planter ned i sigtespanden gav straks ca. 10 eks. af *Phytobius olssoni*, og en grundig sigtning af et lille område af *Peplis*-bevoksningen viste, at *Ph. olssoni* forekom i meget stort antal på planterne og på den sorte, lidt fugtige slambund ved roden. Eftersom *Nanophyes globulus* ved Pevestorf ved Elben er fundet på mere tørre partier end *Ph. olssoni* (Ziegler, 1986), blev de øverste partier af *Peplis*-bevoksningen undersøgt grundigt, men også her fandtes »kun« *olssoni*.

På den fugtige slambund fandtes sammen med *Ph. olssoni* en del andre biller, især løbebiller, vandkærer og rovbiller. Af sjældnere arter kan nævnes rovbillerne *Carpelimus lind-*

rothi (Palm), *Philonthus corvinus* Er. og *nigrita* (Grav.) samt *Atheta gyllenhali* (Thoms.).

Ph. olssoni er af Ole Vagtholm-Jensen og Viggo Mahler på lokaliteten genfundet i antal 6.ix.1986.

Ringive Kommuneplantage

Efter fundet af *Phytobius olssoni* på Vandportulak (*Peplis portula*) ved Vorbasse blev vi selvsagt mere opmærksomme på forekomsten af denne undseelige amfibiske småplante – dels for at konstatere hvor udbredt *olssoni* er, dels med henblik på at finde de på *Peplis portula* levende snudebiller *Nanophyes globulus* og *sahlbergi* i Danmark.

Vi blev herefter gjort opmærksomme på en artikel i »Flora og Fauna« (Løjtnant & Worsøe, 1983) om Bruskbæger. I denne artikel er omtalt »en vintervåd, ca. 5 ha stor lavning i Ringive Kommunes Plantage (Give Kommune) nær Filskov«, og i den afsluttende floraliste er netop Vandportulak nævnt som en af dominerterne.

I februar 1987 besøgte Ole Vagtholm-Jensen »det temporære vandhul« i Ringive Kommuneplantage (WJ) NG08 for at tage stedet i nærmere eftersyn – og tog samtidig en pose sigtegodts med hjem til nærmere undersøgelse, og heri fandtes (lidt overraskende) nogle få eksemplarer af *Phytobius olssoni* (siden fundet i stort antal). I det ovenfor nævnte sigtegodts fandtes også en del andre interessante biller (herom senere), men først en nærmere omtale af denne meget specielle habitat.

Det temporære vandhul er beliggende midt i den vestlige del af Ringive Kommuneplantage, og således godt beskyttet på alle sider af den omliggende plantage. Området er beliggende på en afblæsningsflade i et gammelt indsande, er mod nord-nordvest omgivet af indlandsklitter med åbne brudflader ned mod vandhullet, og tilhører et af de få naturområder, der kun minimalt er berørt af menneskelig aktivitet. Sammensætningen og karakteren af områdets vegetation er helt styret af vanddynamikken i vandhullet. I løbet af vinterhalvåret fyldes

vandhullet med vand dels af naturlig nedbør, dels af tilløb fra en lille bæk, og vandstanden er da på det dybeste sted ca. 1,5 meter. I løbet af foråret tørrer vandhullet ganske langsomt ud – ja selv bæktilløbet udtørres i tørre somre – og man kan gå tørskoet overalt.

Kun få planter kan selvsagt klare så ekstreme ændringer i levevilkår – herunder bl.a. Vandportulak (*Peplis portula*) og nok så spændende findes der også her Skandinaviens eneste spontane forekomst af Bruskbæger (*Illecebrum verticillatum*).

Plantagen ejes og drives af Give Kommune og naturfredningsmæssigt set er selve vandhullet og dets omgivelser omfattet af Naturfredningslovens paragraf 43. Men det er værd at bemærke, at Give Kommune på opfordring af DN har udarbejdet en plejeplan til sikring af områdets helt specifikke karakter. Planen er realiseret i løbet af 1988-89 og omfatter afrydning af træopvæksten omkring indlandsklitterne samt rydning af et område med bjergfyrrer og birk.

Men endnu vigtigere (og glædeligt); i målsætningen i plejeplanen siges det bl.a., at kommunen ikke kan anbefale, at spildevand af nogen art tilføres bækken eller det temporære vandhul – at kommunen fremover ikke vil anbefale aktiviteter i og omkring området, der medfører risiko for miljømæssigt uheldige påvirkninger af det temporære vandhuls vanddynamik – at pløjning og såning af vildtblandinger ikke må foretages i området – at der ikke må foretages hverken gødskning eller sprøjtning med kemiske bekæmpelsesmidler.

Som oven for nævnt fandtes der en del interessante biller i det omtalte sigtegodts, som gjorde, at vi besluttede at foretage en mere intens undersøgelse af lokaliteten.

Ole Vagtholm-Jensen har derfor siden 1987 besøgt lokaliteten ca. 1 gang månedligt året rundt, og desuden har enkelte andre coleopterologer også lejlighedsvis besøgt stedet.

I det følgende vil vi nævne nogle af de mest interessante fund:

Blethisa multipunctata (L.), *Pterostichus rhaeticus* Heer, *Agonum versutum* Sturm, *Stenolophus mixtus*

(Herbst), *Acupalpus consputus* (Duft.), *Lebia chlorocephala* (Hoffm.), *Acrotichis silvatica* Rossk., *Choleva jeanneli* Britten, *Quedius nitipennis* (Steph.), *Phylodrepa vilis* (Erichs.), *Eucnecosum brachypterum* (Grav.), *Coryphium angusticollis* Steph., *Oxygoda lentula* Erichs., *Hypogpora cunctans* (Erichs.), *Haploglossa picipennis* (Gyll.), *Phloeopora concolor* (Kraatz), *Schistoglossa curtipennis* (Sharp), *S. aubei* (Bris.), *Aloconota languida* (Erichs.), *Atheta arctica* (Thoms.), *A. terminalis* (Grav.), *A. gyllenhali* (Thoms.), *A. glabricula* Thoms., *A. boreella* Brundin, *A. hypnorum* (Kiesw.), *A. basicornis* (Muls. & Rey), *A. monticola* (Thoms.), *A. excellens* (Kraatz), *Leptusa norvegica* Strand, *Placusa depressa* Mäklin, *Stenus longitarsis* Thoms., *S. bohemicus* Mach., *Plegaderus vulneratus* (Panz.), *Cardiophorus ruficollis* (L.), *Meligethes coeruleivirens* Först., *Epuraea pygmaea* (Gyll.), *Cryptolestes ferrugineus* (Steph.), *Chrysanthia nigricornis* (Westh.), *Pytho depressus* (L.), *Rhynchaenus angustifrons* (West), *Gymnetron beccabungae* (L.), *Bagous brevis* Gyll., *Magdalis memnonia* (Gyll.), *Phytobius olssoni* Israelson, *Ceutorhynchus fennicus* Faust og *C. angulosus* Boh.

Desuden kan nævnes, at Mogens Holmen og Viggo Mahler besøgte lokaliteten 28.vi.1987, hvor vandhullet kort forinden var udtørret. Blandt mange flyvende biller sås *Agabus labiatus* (Brahm) i stort antal. Denne art var hidtil anset som ude af stand til at flyve (Holmen, 1987).

Øvrige fund

Foruden ovennævnte 2 lokaliteter er *Phytobius olssoni* siden fundet yderligere 2 steder i Danmark. NWJ (MJ 61): Førby Sø v. Nørre Vorupør, 7 eks. 20.viii.1989, sigtet i en tæt bevoksning af *Peplis* ved søens nordende, sammen med bl.a. *Phytobius canaliculatus* Fähr. og *Blethisa multipunctata* (L.) (Palle Jørum leg. et det.). Genfundet samme sted 13.ii.1990 (Palle Jørum, Ole Mehl & Eivind Palm). F (NG 61): Maden på Helnæs, 3 eks. 28.vii.1991 (Jan Runge leg. et det.) og senere (Palle Jørum), sigtet af *Peplis*.

Fundene er iøvrigt, bortset fra Helnæs-fundet, tidligere publiceret med en kort omtale i 7.-9. tillæg til billefortegnelsen (Hansen, 1988; Hansen & al. 1990, 1991).

Udover de danske fund er *Ph. olssoni* endnu kun kendt fra enkelte lokaliteter i Sverige

og Tyskland. I Sverige er den fundet i Skåne ved Hässleholm (typelokaliteten) (Israelson, 1972) og i Blekinge (Lundberg, 1986). I Tyskland er den som nævnt fundet ved Pevestorf i Niedersachsen (Ziegler, 1986) og i Oberpfalz (Lohse, 1983).

Kendetegn

Phytobius olssoni er ikke nævnt i »Danmarks Fauna« (Hansen, 1965). I nøglen over *Phytobius*-arterne er heller ikke nævnt *Ph. zumpti*, der nu almindeligvis betragtes som en særskilt art (Mahler, 1987), og da yderligere de nævnte karakterer for *Ph. velaris* er utilstrækkelige, medfører det følgende ændringer.

Hos Hansen (1965: 285) erstattes bestemmelsesnøglen punkt 7 af følgende:

7. Oversiden i vidt omfang med gyldne eller grønne, metalskinnende, små skæl. Pronotum i midtlinjen højst med en smal stribe større, lyse skæl. Vingedækkerne med pletvis gråhvid skælklædning. Lårenes inderste halvdel og spids rød-gule. ♂: Mellemskinnebenene med spidstorn; bagskinnebenenes spids på indersiden fladtrykt og lidt udvidet, midt på indersiden med en udranding.
 1. sternit med et bredt og dybt indtryk.
 2. sternit med 2, fra midten af forranden udgående, stærkt divergerende, tæt beklædte, gule børstestriber; bag disse et ret dybt indtryk *velaris*
 - Oversiden med lidet iøjnefaldende, kobberfarvede, små skæl; i modsat fald pronotum og vingedækker med omfangsrig beklædning af store, gråhvide skæl. Lårene som regel mørkere. ♂: 2. sternit anderledes 8.
8. Oversiden i vidt omfang med gyldne eller grønne, metalskinnende, små skæl. Pronotums sider og midtlinje samt vingedækkerne med omfangsrig beklædning af større, hvide og grå skæl. Følehornene korte og rød-gule, 1. svøbeled og køllens spids dog lidt mørkere. Lårenes basis og skinnebenene rød-gule. ♂: Mellem- og bagskinnebenene med spidstorn. 2. sternit med en tydelig, sort midtplet 4a. *zumpti*
- Oversiden med lidet iøjnefaldende, kob-

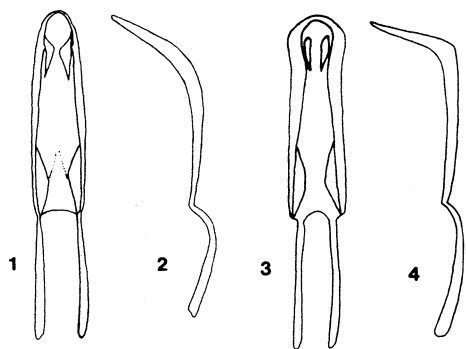

Fig. 1, 2. Penis af *Phytobius olssoni* set fra oven (1) og fra siden (2).

Fig. 3, 4. Penis af *Phytobius quadrituberculatus* set fra oven (3) og fra siden (4).

berfarvede, små skæl. Pronotum i midtlinjen højest med en smal stribe større, grå skæl. Vingedækkerne med pletvis beklædning af større, hvide og grå skæl. Følehornene længere og mørkere, sortbrune eller brune, med lysere svøbepasis. Lårene som regel mørke, skinnebenene næsten altid med et mørkt parti nær midten 9.

9. Benene kortere og kraftigere, bagskinnebenene 5-6 gange så lange som brede. Vingedækkerne mere jævne, 3., 5. og 7. sribemellemrum næppe stærkere hvælvede; knuderne på de ydre sribemellemrum svagere. Vingedækkernes lyse skælklædning mindre iøjnefaldende. ♂: Melleskinnebenene med spidstorn. 1. og 2. sternit i midten med et længdeindtryk, ensartet lyst skælklædt. Penis set fra oven tilsmalnet mod spidsen (fig. 1), set fra siden ret jævnt nedadkrummet (fig. 2) 3a. *olssoni*

- Benene længere og slankere, bagskinnebenene ca. 7 gange så lange som brede. Vingedækkerne ujævne, 3. og især 5. og 7. sribemellemrum stærkere hvælvede; knuderne på de ydre sribemellemrum kraftigere. Vingedækkernes grove skælklædning gennemgående lysere og mere udbredt. ♂: Mellem- og bagskinnebenene med spidstorn. 1. sternit i midten med et længdeindtryk. 2. sternit i midten med et ophøjet parti beklædt med små, sorte skæl, så der dannes en skarpt markeret, sort midtplet i den ellers lyse skælklædning. Penis set fra oven svagt udvidet nær spidsen (fig.

3), set fra siden mere vinkelformet nedadbojet (fig. 4) 3. *quadrituberculatus*

Ph. olssoni minder i form og størrelse (2,1-2,7 mm) meget om mørktegnede eksemplarer af *quadrituberculatus*, men adskiller sig ved de i nøglen nævnte kendetegn. Desuden er kroppen set fra oven lidt mere kugleformet, idet pronotum er lidt smallere og kortere med mere rundede sider og vingedækkerne bag skuldrene mere rundede. Vingedækkernes bageste, knudeformede parti er mindre fremtrædende, snuden er lidt kortere og følehornene oftest lidt mørkere.

Palle Jørum, Eivind Palm og Jan Runge takkes for oplysninger om fund m.m. Bjarne Moeslund og Bernt Løjtnant takkes for oplysninger om voksesteder for Vandportulak.

Litteratur

Hansen, M., 1988. Syvende tillæg til »Fortegnelse over Danmarks biller« (Coleoptera). - *Entomologiske Meddelelser* 56: 131-162.

Hansen, M., P. Jørum, V. Mahler & O. Vagtholm-Jensen, 1991. Niende tillæg til »Fortegnelse over Danmarks biller« (Coleoptera). - *Entomologiske Meddelelser* 59: 5-21.

Hansen, M., V. Mahler, E. Palm & O. Vagtholm-Jensen, 1990. Ottende tillæg til »Fortegnelse over Danmarks Biller« (Coleoptera). - *Entomologiske Meddelelser* 58: 11-29.

Hansen, V., 1965. Biller XXI. Snudebiller. - *Danmarks Fauna* 69, 524 pp.

Holmen, M., 1987. *Agabus labiatus* flying. - *The Balfour-Browne Club Newsletter* 4: 12.

Israelson, G., 1972. *Phytobius olssoni* n. sp. (Col., Curculionidae). - *Entomologische Blätter für Biologie und Systematik der Käfer* 68: 167-169.

Lohse, G. A., 1983. Ceutorhynchinae (pp. 180-253). In H. Freude, K. W. Harde & G. A. Lohse: *Die Käfer Mitteleuropas* 11. 342 pp. Krefeld.

Lundberg, S., 1986. *Catalogus Coleopterorum Sueciae*. 155 pp. Stockholm.

Løjtnant, B. & E. Worsøe, 1983. *Illecebrum verticillatum* L. (Bruskbæger) - truet af udryddelse i Danmark. - *Flora og Fauna* 89: 23-30.

Mahler, V., 1987. Sjette tillæg til »Fortegnelse over Danmarks biller« (Coleoptera). - *Entomologiske Meddelelser* 54: 181-235.

Ziegler, W., 1986. (Col.div.) Neue und seltene Käferarten des Niederelbegebietes und Schleswig-Holsteins. - *Bombus* 2 (74): 296-298.